

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของงานวิจัย

โครงการวิจัยเรื่อง ทำนองสวดมหาชาติคำหลวง ฉบับนี้เป็นงานวิจัยที่จัดทำขึ้น ด้วยตระหนักว่าผลงานวรรณคดีชิ้นเอกนี้ได้รับการยอมรับ และปรากฏผลการศึกษาในแง่มุมต่าง ๆ ไว้อย่างน่าสนใจ แต่ผลการศึกษาที่ผ่านมา ยังไม่ปรากฏว่ามีฉบับใดทำการศึกษาในแง่ของคีตศิลป์ อย่างไรก็ตาม การศึกษาวิจัยในครั้งนี้จึงมีคุณค่าพิเศษในตัวเอง ดังนี้

1) เป็นการศึกษาเรื่องทำนองสวด อันเป็นพระราช ประเพณีที่ได้รับสืบทอดมาอย่างต่อเนื่อง จนถึงปัจจุบัน แต่ข้อมูลด้านทำนองสวดยังไม่ได้รับการศึกษาอย่างลึกซึ้ง

2) มหาชาติคำหลวง ถือเป็นงานระดับชาติที่ได้รับการรังสรรค์ อย่างเป็นระบบ กลายเป็นแม่บทแห่งการศึกษาวรรณศิลป์ของไทย

3) แม้ว่าหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของมหาชาติคำหลวงจะมีความชัดเจนมากขึ้น ในทางกลับกันยังขาดความลึกซึ้ง และเกิดความคลี่คลายของเนื้อหาด้านการสวด เนื่องจากการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงของแต่ละยุคแต่ละสมัย

4) ทำนองสวดในแง่มุมเนื้อหาดนตรีย่อมมีความน่าสนใจอย่างยิ่ง เนื่องด้วยเป็นพิธีที่ผูกติดกับพระบรมราชากรณียกิจ อนุমানได้ว่า มีการประดิษฐ์ สร้างสรรค์ปรับปรุงจนกระทั่งเป็นที่ยุติของนักปราชญ์ราชบัณฑิตในสมัยกรุงศรีอยุธยา นับว่าเป็นการศึกษาถึงลักษณะทำนองอันวิจิตรของยุคสมัยดังกล่าว

5) หลักฐานการบันทึก มหาชาติคำหลวง ฉบับสมุดไทยที่ใช้สวด ในปัจจุบันนี้มีความน่าสนใจเกี่ยวกับการบันทึกทำนองสวดด้วยสัญลักษณ์พิเศษ ซึ่งยังไม่ปรากฏข้อมูลการศึกษาอย่างลึกซึ้ง

การศึกษาในงานวิจัยนี้จึงเป็นส่วนหนึ่งที่จะทำให้เข้าใจเกี่ยวกับการสวดมหาชาติคำหลวง ในแง่ของคุณสมบัติทางดนตรี ที่ถือว่าเป็นวรรณศิลป์ชั้นเลิศของบรรพชนไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา

ด้วยเงื่อนไขด้านความเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย หรือด้วยลักษณะเฉพาะของภาษา รูปแบบวรรณกรรม และทำนองสวดที่ยากแก่การเข้าใจสารัตถะ (อาจพิจารณาจากการพยายามสร้างมหาชาติรูปแบบใหม่ในยุคสมัยต่อ ๆ มา) จึงทำให้มหาชาติคำหลวงไม่สามารถสนองตอบสังคมอย่างที่เคยเป็นในอดีต ซึ่งมีแนวโน้มคลี่คลายอย่างชัดเจนเรื่อยมา ดังปรากฏหลักฐานบันทึกในรัชสมัยรัชกาลที่ 4 อันนี้อาจกล่าวได้ว่าเมื่อเกิดมหาชาติรูปแบบใหม่ขึ้นมาสนองความประสงค์ผู้ฟังและแทนที่มหาชาติคำหลวง

(ฉบับแรก) จึงส่งผลให้ความสำคัญของมหาชาติคำหลวง(ฉบับแรก) ลดน้อยลงเป็นลำดับ ส่วนที่สามารถคงอยู่และสืบทอด มาจนถึงปัจจุบันได้ด้วยเพราะเป็นพระราชประเพณี ดังปรากฏเพียงกัณฑ์มหาพน เพียงครั้งกัณฑ์ที่คงเหลืออยู่ในการสวดในพระราชพิธี จากเห็นผลดังกล่าว จึงมีอาจปฏิเสธถึงแนวโน้ม ความเสื่อมคลายของภูมิปัญญาของบรรพชน ขึ้นสำคัญฉบับนี้ได้ ฉะนั้นการศึกษาวิจัยนี้ จึงเป็นส่วนหนึ่งของความพยายามจะเข้าถึงสาระปัจจัยแห่งสุนทรียภาพของการสวดมหาชาติคำหลวง ด้วยกระบวนการวิเคราะห์ทางดนตรี และรวมไปถึงการเก็บรักษาทำนองสวดในรูปแบบโน้ตดนตรี

ปรากฏการณ์ทางสุนทรียะที่เกิดขึ้นในคีตศิลป์ของมหาชาติคำหลวงนั้น จำเป็นอย่างยิ่งต้องอาศัยการวิเคราะห์ตีความในเชิงดนตรี ฉะนั้นผลการวิจัยนี้ ย่อมนำไปสู่ความเข้าใจ ในเอกลักษณ์ของทำนองและหลักคีตศิลป์ของการสวดมหาชาติคำหลวง ที่บรรดาปราชญ์แห่งกรุงศรีอยุธยา ได้ระดมความรู้ และมีฉันทามติไว้ นับแต่กาลนั้นเป็นต้นมา

รูปแบบการบันทึกอักษรมหาชาติคำหลวงนั้นได้บันทึกไว้ในสมุดไทย และได้รับการดูแลรักษาเป็นอย่างดี จนกระทั่งปัจจุบัน พบการจดบันทึก รายละเอียดของทำนองการสวดในลักษณะโน้ตสัญลักษณ์ (Sign System) ซึ่งมีลักษณะคล้ายคลึงกับระบบโน้ตสัญลักษณ์ที่เรียกว่า Neumatic Notation (c800-1200) ที่ปรากฏในยุคกลาง(Middle Ages) ของวัฒนธรรมดนตรีตะวันตก ฉะนั้นประเด็นการศึกษาข้อมูลดังกล่าวนี้ว่าเป็นสิ่งใหม่ของวงวิชาการดนตรีของไทย

1.2 วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มุ่งทำการศึกษาทำนองสวดมหาชาติคำหลวง เพื่ออธิบายปรากฏการณ์เกี่ยวกับคุณสมบัติทางดนตรีอย่างเป็นรูปธรรม ถึงปัจจัยและลักษณะเฉพาะทางดนตรี ที่ปรากฏในการสวดมหาชาติคำหลวง ที่ใช้สวดอยู่ในปัจจุบันนี้ โดยมีประเด็นสำคัญที่จะศึกษา 2 ประเด็น คือ

- 1) เพื่อศึกษาระบบทางทฤษฎีของทำนองสวดมหาชาติคำหลวง
- 2) เพื่อศึกษาระบบสัญลักษณ์ของการบันทึกโน้ตทำนองสวดมหาชาติคำหลวง

1.3 ขอบเขตการวิจัย

เนื้อหาของการวิจัยครั้งนี้ระบุการศึกษาเฉพาะทำนองสวดมหาชาติคำหลวง กัณฑ์มหาพน โดยทำนองสวดได้รับสืบทอดมาถึงปัจจุบัน เพื่อใช้สำหรับสวดในพระราชพิธีในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพมหานคร โดยมีเจ้าหน้าที่ฝ่ายพิธี กรมการศาสนาเป็นผู้สวด โดยแยกเป็นประเด็นดังนี้

- 1) สารระที่ศึกษา: คุณสมบัติทางดนตรีของการสวด ลักษณะคีตศิลป์และระบบสัญลักษณ์โน้ตที่ใช้กำกับการออกเสียง
- 2) เอกสารต้นฉบับที่ใช้ศึกษา: ศึกษาฉบับเขียนที่กรมการศาสนาใช้สวดในปัจจุบัน

1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1) ได้ทราบลักษณะเฉพาะของกระบวนทำนองและ ลักษณะเฉพาะทางคีตศิลป์ ของการสวดมหาชาติคำหลวง
- 2) ได้ทราบลักษณะเฉพาะ ของระบบการบันทึกโน้ตทำนองสวดลงคัมภีร์มหาชาติคำหลวง
- 3) เป็นการเปิดพรมแดนความรู้ด้านสุนทรียะของการสวดมหาชาติคำหลวง ด้วยการอภิปรายปรากฏการณ์ด้วยมุมมองทางดนตรีเป็นครั้งแรก
- 4) ข้อค้นพบต่าง ๆ จากการวิจัยใช้เป็นตัวอย่างหนึ่ง ในการอภิปรายลักษณะเฉพาะของคีตศิลป์ ในสมัยกรุงศรีอยุธยา

1.6 วิธีดำเนินการวิจัย

- 1) การประมวลผลข้อมูล : เป็นการศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง
- 2) การวิเคราะห์ : เน้นการวิเคราะห์ทำนองสวดด้วยกระบวนทางดนตรี เพื่อให้ได้ข้อสรุปเชิงระบบทางดนตรี ส่วนปรากฏการณ์ด้านการออกเสียงสวดนั้น อาศัยหลักสัทศาสตร์ในการอธิบาย ส่วนประเด็นสุดท้ายเป็นการวิเคราะห์ระบบสัญลักษณ์โน้ตที่พบ ในคัมภีร์มหาชาติคำหลวง ฉบับของกรมการศาสนา